

КОРІННЯ НЕБЕС

РОМАН

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2012

Передмова до нового видання

Книга ця вийшла двадцять років тому, й мені дуже хотілося написати, що це був перший «екологічний» роман, перший заклик до захисту нашої біосфери, що перебуває під загрозою. Проте за тієї пори я не міг оцінити ні розмаху, якого набрало те лихо, ні всієї широчини тієї згуби.

У 1956 році мені довелося сидіти за одним столом з таким журналістом, як П'єр Лазарєф. Хтось промовив слово «екологія». Там було душ із двадцять, та тільки четверо знало, що означає те слово...

У 1980 році вже можна озирнутися на пройдений шлях. У всьому світі організовуються громадські рухи, й на чолі цієї боротьби стоїть рішуче налаштована молодь. Звісно ж, їй нічого не каже прізвисьце Мореля, піонера цієї боротьби і головного героя мого роману. Проте це не має значення. Серце не потребує іншого імені. А люди завжди віддають найдорожче, аби зберегти красу в житті. Красу природи...

Моя оповідь відбувається в краю, котрий ще у 1956 році називався Французькою Екваторіальною Африкою, адже

я там жив і, можливо, тому, що не забув про те, чим була країна, яка першою відгукнулася на славетний заклик проти безправ'я і відчаю, і що відмова мого героя скоритися людському безсиллю і жорсткому закону, який над нами тяжіє, викликала в моїй свідомості згадку про інші легендарні епохи...

Нічого не змінилося, відколи вийшла ця книжка: в світі й далі так само легко та невимушено орудують народами в ім'я їхніх прав, якими ті народи розпоряджаються самі. Становлення «екологічної» свідомості зіштовхується з тим, що я назвав би нелюдністю людського. Нині, коли я пишу ці рядки, в Зімбабве забили 1200 слонів, щоб захистити зону розповсюдження інших видів... Це та засаднича суперечність, яку не може розв'язати ніяка думка, ніяка релігія.

Що ж стосується загальнішого, універсального аспекту в захисті природи, то, звісно ж, у ньому немає суто африканського характеру: ми вже давно волаємо про це як несамовиті. Це означає, що права людини теж стають обтяжливим пережитком минулої геологічної пори — пори гуманізму. Тож слони у моєму романі не мають в собі ніякої алегоричності — як і права людини, вони з плоті й крові...

Ще раз хочу подякувати людям, які так довго підтримували мене своєю дружбою, поки я за нелегких умов працював над цим романом: Клоду Етьє де Буалямберові, професорам Ж. Е. де Гоорну, Рене Ажі, а також Жану Ліпковскі, Лі Гудману, Роже Сен-Обенові та Анрі Оппено, якому присвячена ця книга.

ЧАСТИНА ПЕРША

I

Від самого ранку шлях простував пагорбом через хащі бамбуку та трави, де інколи майже геть зникали й кінь, і вершник; потім знову виринала езуїтова голова в білому шоломі, його великий хрящуватий ніс, мужні й насмішкуваті вуста і пронизливі очі, в яких завмерло споглядання безмежних просторів, а не сторінок молитовника. Його високий зріст не дуже узгоджувався з розмірами поні, якого прозивали Кірді; стремена були закороткі, й ноги під сутаною були зігнуті під прямим кутом, тож він часом небезпечно заточувався у сідлі, коли хутко обертав свій конкістадорський профіль, аби кинути оком на краєвид гір Уле, що справляли якесь утішне враження. Три дні тому він покинув розкопи, які очолював за дорученням бельгійського та французького інститутів палеонтології, і, проїхавши трохи джипом, уже другу добу їхав верхи за провідником через хащі, прямуючи до того місця, де мав бути Сен-Дені. Провідника він зранку не бачив, та

стежина нікуди не завертала, і часом попереду чутно було шурхогіння трави та гупання дерев'яних черевиків. Уряди-годи він починав дрімати, що навівало йому кепський настрій: він не любив згадувати свої сімдесят років, та після семи годин у сідлі таки зморився, і часом думки його западали в мрійливий полон, з яким не могло змиритися сумління духівника і розум ученого. Часом він зупинявся, щоб зачекати слугу з конем, який віз у скриньці деякі цікаві уламки, результати нещодавніх розкопів, а також рукописи, з якими він ніколи не розлучався. Було не дуже круто; в пагорбів були пологі схили; деколи вони починали ворухитися, оживати — то були слони. Небо, як завжди, було непросяжне, імлисте і сяйливе, оповите випарами африканської землі. Здавалося, навіть птахи могли загубитися в ньому. Стежина поп'ялася вгору, й на закруті єзуїт побачив над пагорбами рівнину Ого, що поросла густими кучерявими чагарями, які йому не подобалися і, як він гадав собі, відрізнялися від густих екваторіальних пралісів, як ото груба щетина від буйної чуприни. Він розраховував дістатися до місця призначення опівдні, та на вершину пагорба йому пощастило піднятися тільки о другій пополудні. Біля намету він уздрів слугу, який чистив казанки, присівши напочіпки перед згасаючим багаттям. Єзуїт просунув голову в намет, де на розкладачці спав Сен-Дені. Він вирішив не турбувати його, зачекав, поки напнуть його намет, умився, випив чаю і трохи поспав. Прокинувшись, він одразу ж відчув, що у всьому тілі втома. Трохи полежавши горізнач,

він подумав, що якимось воно невесело бути таким старим, що в нього лишилося вже небагато часу і що треба задовольнитися тим, що вже йому відомо. Вийшовши з намету, він побачив Сен-Дені, — той палив люльку і дивився на пагорби, котрі були ще осяяні сонцем, та вже немовби оповиті якимось передчуттям. Він був куций, лисий, обличчя заросло скуйовдженою бородою, очі, які, здавалося, займали все його зморене обличчя з гострими вилицями, були затулені окулярами в сталевій оправі; вузькі похилі плечі свідчили про те, що він звик протирати штани, хоча насправді Сен-Дені був останнім охоронцем величезних африканських стад. Якусь часину вони балакали про своїх спільних знайомих, про чутки щодо війни і миру, а потім Сен-Дені запитав панотця Тассена про його роботу, зокрема поцікавився, чи правда, що в зв'язку з останніми відкриттями в Родезії можна вважати, що Африка — таки справжня колиска людства. Врешті єзуїт поставив і своє запитання. Здається, Сен-Дені й трохи не здивувався з того, що видатний член Святого Братства, якому сімдесят років і який уславився поміж місіонерів тим, що більше цікавиться наукою про походження людини, ніж порятунком душі, збув два дні в сідлі, щоб розпитати про дівчину, що її краса і молодість начебто не повинні цікавити вченого, який звик орудувати мільйонами років і геологічними епохами. Тож він відповів щиро і говорив із дедалі більшим запалом та дивним почуттям полегшення, аж після всього не раз себе запитував, чи не приїхав панотець Тассен тільки задля того,

аби допомогти йому скинути нелегкий тягар самотності та споминів, що гнітили його. Проте єзуїт слухав мовчки, з майже відстороненою чемністю, жодного разу не намагаючись допомогти втішаннями, якими так уславилася його релігія. За тими балачками їх застала ніч, та Сен-Дені знай говорив, зупинившись тільки раз для того, щоб звеліти служнику Н'Голі розкласти багаття, котре відразу ж прогнало з неба останнє світло, тож їм довелося сісти трохи далі від вогню, щоб знову опинитися в товаристві пагорбів та зір.

II

— Ні, я не можу казати, що добре знав її, та я чимало про неї думав, а це теж спосіб спілкування. Вона була зі мною не дуже щира й навіть чесна не була: через неї мене позбавили керівництва округом, яке було таке любе моєму серцю, й доручили нагляд за цими величезними стадами африканських тварин, гадаючи, напевне, що мої наївність і довірливість більше надаються до того, аби керувати худобою, а не людьми. Звичайно, я не скаржуся на це й навіть вважаю, що вчинили зі мною м'яко, бо могли просто вислати з Африки, а в моєму віці такі пертурбації можна вже й не пережити. Що ж до Мореля... Про нього вже все сказано. Гадаю, цей чоловік у своїй самотності пішов далі, ніж інші, — справжнісінький подвиг, до речі, бо якщо йдеться про рекорди самотності, то кожен

з нас відкриває в собі чемпіона. Він часто приходиться до мене безсонними ночами, похмурий, з трьома глибокими бганками на високому впертому чолі під скуйовдженою чуприною, а в руках тримає свого славетного портфеля, напханого петиціями та зверненнями на захист природи, з яким ніколи не розлучався. Я часто чую його голос із простацьким відтінком, таким несподіваним для чоловіка, в якого, кажуть, була освіта: «Просто воно все, — псів нам уже замало, люди почуваються кумедно самотніми, їм потрібне спілкування, потрібне щось більше, таке здоровецьке, те, на що можна спертися, те, що і справді може витримати удар. Собак людям уже замало, потрібні слони». Він каже це мені з цілком поважним виглядом і клацає нігтем по ложі карабіна, немовби для того, щоб надати своїм словам більшої ваги. Про Мореля казали, що рід людський викликав у нього відчай, і він мусив боронити свою надмірну чуйність зі зброєю в руках. Цілком поважно стверджували, що він анархіст, який вирішив піти далі, ніж інші, що він хотів порвати всі зв'язки не лише з суспільством, а й із самим родом людським, — гадаю, найчастіше ті панове застосовували до нього такі фрази, як «воля до розриву» й «воля до виходу з-поміж людей». Та цієї дурні їм було замало, тож я знайшов у Форт-Аршамбо давні журнали з геть уже прямими поясненнями. Виявляється, слони, яких захищав Морель, були тільки символами й поетичними метафорами, і що цей сердега мріяв про такий собі Історичний заповідник, схожий на наші африканські заповідники, де

ЗМІСТ

Передмова до нового видання	3
ЧАСТИНА ПЕРША	5
ЧАСТИНА ДРУГА	191
ЧАСТИНА ТРЕТЯ	364